

Алесь Суша: мова аўтарскіх тэкстаў Францыска Скарыны – старабеларуская

Спадчына Францыска Скарыны цікава не толькі ў Беларусі, але і ў Расіі і Літве. Часам гэта прыводзіць да навуковых і моўных дыскусій пра выданні беларускага і ўсходнеславянскага першадрукара.

У Маскве цягам бягучага тыдня прайшлі навуковыя мерапрыемствы, прымеркаваныя да 500-годдзя выдання Бібліі Францыскам Скарынай. Карэспандэнт Sputnik запытаў у намесніка дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Алесь Сушы, адкуль такая цікавасць да спадчыны першадрукара ў Расіі.

— Беларусь шырока адзначае 500-годдзе беларускага кнігавыдання, што за мерапрыемствы праходзілі ў Маскве і чаму Скарына цікавы ў Расіі?

— На гэтым тыдні ў Маскве праходзілі "Румянцаўскія чытанні" ў Расійскай дзяржаўнай бібліятэцы. У гэтым годзе самая вялікая кніжная канферэнцыя Расіі была прысвечана Францыску Скарыну і 500-гадоваму юбілею выдання ім Бібліі. У межах гэтай канферэнцыі ў Расійскай дзяржаўнай бібліятэцы таксама была арганізавана выстава пра дзейнасць беларускага першадрукара, яго спадчыну, паслядоўнікаў. Выстава "Чалавек эпохі Адраджэння. Да 500-годдзя выдання Бібліі Францыска Скарыны" была падрыхтавана на аснове фондаў галоўнай расійскай бібліятэкі. Бясспрэчна, выстава атрымалася ўнікальнай, і гэта зразумела, бо мы цудоўна ведаем, што ў Расіі захавалася найбольшая частка спадчыны Скарыны. Мова аўтарскіх тэкстаў Скарыны — старабеларуская.

— Знаёмячыся з матэрыяламі да гэтай выставы, можна заўважыць, што расійскія даследчыкі пішуць, што Скарына пісаў на славянскай мове. Што гэта за мова такая і адкуль такі тэрмін?

— Гэта абагульняючы тэрмін. Усе расійскія калегі, з якімі даводзілася кантактаваць падчас выставы, называлі мову выданняў Скарыны карэктна. Сёння існуе пэўнае паразуменне паміж даследчыкамі, таму мова перакладу Бібліі Францыскам Скарынай — гэта царкоўнаславянская мова ў беларускай рэдакцыі, а мова яго аўтарскіх тэкстаў — старабеларуская. Літоўскія даследчыкі, якія таксама прымалі ўдзел у "Румянцаўскіх чытаннях", наўпрост выказвалі меркаванне, што існуюць розныя меркаванні наконт назвы гэтай мовы: беларусы называюць старабеларускай, а ёсць варыянт называць яе канцылярскай мовай Вялікага Княства Літоўскага, і "рускай" называлі, і "простаі". Тым не менш усе разумеюць, што гаворка ідзе пра адну і тую ж мову, якая ў Беларусі больш шырока называецца старабеларускай. Славянская ці старабеларуская?

— На прэзентацыі літоўскага выдання, прысвечанага 500-годдзю выдання Скарынай Бібліі, якая праходзіла ў бібліятэцы Акадэміі навук Беларусі, гучала падобная думка. Дырэктар бібліятэкі імя Урублеўскіх Літоўскай акадэміі навук Сігітас Нарбутас заявіў, што Скарына пісаў на ўсходнеславянскай мове. Ці ідзе зараз навуковая дыскусія, дзе беларускія навукоўцы абаранялі б статус старабеларускай мовы ў выданнях Скарыны?

— Такая дыскусія існуе ўжо шмат дзесяцігоддзяў, і гэта ўрэшце правільна. Беларускія даследчыкі самі ініцыююць падобныя дыскусійныя пасяджэнні і актыўна прымаюць удзел у сустрэчах, арганізаваных замежнымі калегамі.

Бясспрэчна, спадар Нарбутас не зрабіў памылкі, назваўшы мову славянскай, але гэта, мякка кажучы, занадта агульнае вызначэнне. Мы ж не кажам, што першае выданне на літоўскай мове "Катэхізіса" Мажвідаса (выдадзена ў 1547 годзе ў Кёнігсбергу — Sputnik) выпушчаны на балцкай мове. Гэта таксама правільна і не будзе памылкай, але ж мы ведаем, што у кнізе выкарыстана старажытная форма літоўскай мовы. Адпаведна гэтая кніга лічыцца першым літоўскамоўным выданнем.

Літоўскія даследчыкі абыходзяць "беларускае пытанне" Не трэба ствараць праблем на роўным месцы, таму калі мы можам удакладніць і абзначыць назву мовы, то гэта трэба рабіць і падказваць нашым замежным калегам, у тым ліку, каб яны былі больш карэктнымі.

— Падаецца, што літоўскія навукоўцы спрабуюць прынізіць статус старабеларускай мовы ў Вялікім Княстве Літоўскім.

— Мне падаецца, што яны не спрабуюць гэтага рабіць, яны проста не акрэсліваюць статус старабеларускай мовы анідзе. Гэтую тэму яны абыходзяць увагаю, спрабуючы мінімізаваць прэзентацыю беларускай культуры і мовы. Натуральна, што для іх, як для невялікай нацыі, гэтае пытанне балючае і вострае. Яны робяць акцэнт найперш на ўласнай ідэнтычнасці і ўласнай прысутнасці ў гісторыі Вялікага Княства Літоўскага. Наша задача — паказваць уласную прысутнасць, толькі праз гэта мы здолеем абгрунтаваць сваю гістарычную ідэнтычнасць. Беларусы прыдумалі слова "Буквар"

— Якім чынам атрымалася, што спадчына Скарыны найбольш захавалася ў Расіі?

— Прычын для гэтага больш чым дастаткова. Выданні Скарыны на беларускіх землях актыўна выкарыстоўваліся. Тут можна прывесці прыклад з першымі навучальнымі выданнямі, якіх захаваліся адзінкі. Яскрава гэта паказвае гісторыя "Буквара" (першыя яго выданні выйшлі ў 1618 г. у Еўі і ў 1631 годзе ў Куцейне — Sputnik), дарэчы, і слова гэта прыдумалі беларусы. Захаваліся адзінкі экзэмпляраў далёка за межамі. Па той простае прычыне, што тут яны актыўна выкарыстоўваліся. За мяжу такія кнігі траплялі выпадкова, як цікавостка, і амаль не выкарыстоўваліся, чаму і захаваліся. Гэта тычыцца і выданняў Скарыны, якія актыўна выкарыстоўваліся ў царкоўных службах і чытаннях. Шматлікія войны таксама прыводзілі да вынішчэння кніжнай спадчыны. Напрыклад, кнігазбор Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі моцна пацярпеў падчас Другой сусветнай вайны і з двух мільёнаў адзінак захоўвання скараціўся да 320 тысяч. Граф Румянцаў стварыў "агентурную сетку" 3 канца XVIII стагоддзя з беларускіх зямель пачалі актыўна вывозіць кнігі, калі да іх узнікла цікавасць, і кнігі пачалі калекцыянаваць. Пачалося натуральнае паляванне за выданнямі Скарыны, і менавіта расіяне актыўна ўключыліся ў працу па вышыку і збіранню літаратуры.

Напрыклад граф Мікалай Пятровіч Румянцаў, які, як вядома, займеў маёнтак у Гомелі, спрычыніўся да стварэння цэлай агентурнай сеткі, якія па ўсіх землях колішняга Вялікага Княства Літоўскага арганізавалі вышук па прыватных і манастырскіх кнігазборах каштоўных кніг.

Гэтыя кнігі звозіліся да графа Румянцава ў яго калекцыю. Вядома, што пры жыцці яго кнігазбор налічваў 140 выданняў Скарыны. Сёння ні ў адной бібліятэцы свету няма такой колькасці кніг. Пасля гэта калекцыя стала асновай для Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі пасля рэвалюцыі 1917 года. Таму прысутнасць выданняў Скарыны ў гэтым кнігазборы тлумачыцца ходам гісторыі. Трэба дадаць, што скарынаўскія выданні былі

вядомы ў Расіі яшчэ пры жыцці самога Францыска Скарыны. У далейшым яго кнігі былі пашыраны не толькі ў царкоўным асяроддзі, але сярод шырокіх колаў грамадства.